نحوه ارزشیابی دانشجویان توسط اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی زاهدان

غلامرضا کمیلی، قربانعلی رضایی

چکیده مقاله

مقدمه. ارزشیابی یکی از جنبه‌های مهم در فرایند فعالیت‌های آموزشی است و توسط آن می‌توان به کاستی‌ها و نقاط قوت برنامه آموزشی پی برد و راه‌کار مناسبی را در جهت حل مشکلات برنامه آموزشی ارائه نمود. به همین منظور, نحوه ارزشیابی دانشجویان توسط اعضای هیأت علمی مورد مطالعه قرار گرفت.

روش‌ها. برای انجام این پژوهش توصیفی, پرسشنامه‌ای تهیه شده و در اختیار اساتید قرار گرفت و سپس اطلاعات استخراج شده از ۵۱ پرسشنامه برگشتی, با استفاده از روش‌های آماری توصیفی وتحلیلی و توسط نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج. ۷۲/۵ درصد اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه, از ارزشیابی مرحله‌ای و ۲۷/۵ درصد آنها از ارزشیابی تراکمی استفاده می‌کنند. مهمترین آزمون‌های مورد استفاده برای ارزشیابی به ترتیب: سؤالات چند گزینه‌ای و آزمون‌های کتبی (تشریحی) می‌باشد. اساتید عمدتاً مهمترین ملاک ارزشیابی خود را امتحان پایان ترم می‌دانند. اکثریت قریب به اتفاق آنها (۹۰/۲ درصد) به هنگام تدریس, از طرح درس استفاده می‌کنند. حدود ۳۰ درصد آنها دارای مدرک دکترا (PhD) بوده و عمدتاً در بیش از یک مقطع تدریس می‌نمایند. ۵۱ درصد اساتید امتحان میان ترم برگزار می‌کنند. بین مقطع تحصیلی تدریس شده توسط اساتید و نحوه ارزشیابی آنها از دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود داشت. اکثر اساتید از نظر سنی و سابقه تدریس جوان بوده و میانگین تعداد واحدهایی را که در هر ترم تدریس می‌نمایند، بیشتر از سقف موظف آنها می‌باشد.

بحث. با اینکه اساتید عمدتاً ارزشیابی مرحله‌ای را مورد استفاده قرار می‌دهند، اما با این حال، مهمترین ملاک ارزشیابی را امتحان پایان ترم می‌دانند. تجدید نظر در روش‌های ارزشیابی و تدریس و توجه به روش‌های نوین ارزشیابی می‌تواند مشکلات موجود را کاهش دهد.

واژه‌های اصلی. ارزشیابی, علوم پایه پزشکی, دانشجو, استاد.

مقدمه

ارزشیابی یکی از جنبه‌های مهم در فرایند فعالیت‌های آموزشی است و این امکان را فراهم می‌سازد تا بر اساس نتایج آن, نقاط قوت و ضعف را مشخص نموده, با تقویت جنبه‌های مثبت و رفع نارسایی‌ها, در ایجاد تحول و اصلاح نظام آموزشی گام‌های مناسبی برداشته شود. ارزشیابی دانشجو نیز به عنوان یکی از مهمترین ارکان تدریس و آموزش دانشگاهی قلمداد می‌گردد. ارزشیابی مؤثر نه تنها در غربالگری دانشجویان نقش بسزایی دارد، بلکه باعث افزایش انگیزه در دانشجویان شده و نیز مدرس را در ارزیابی فعالیت‌های خود کمک می‌کند(۱).

منظور از ارزشیابی در آموزش پزشکی, قضاوت در باره وضعیت آموزش، پژوهش و ارائه خدمات بهداشتی-درمانی و تخصصی عرضه شده در بیمارستان‌های آموزشی و مقایسه با استانداردها است. در نظام آموزش پزشکی, از ارزشیابی آموزشی

غلامرضا وکیلی, گروه فیزیولوژی, دانشکده پزشکی, دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی استان سیستان و بلوچستان, میدان مشاهیر, زاهدان.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-01]

می‌توان برای انتخاب دانشجو، هیأت علمی و تدوین و تجدید نظر برنامه درسی استفاده کرد(۲).

به نظر می‌رسد که نحوه ارزشیابی اساتید از دانشجویان نیز همانند نحوه تدریس آنها, با یکدیگر تفاوت داشته باشد. از آنجایی که دانشجویان در آزمون‌هایی مانند: آزمون جامع علوم پایه، قبل از اینترنی و ... باید در کنار دانشجویانی که احیاناً با روش متفاوتی آموزش دیده و ارزیابی شده‌اند قرار گیرند, بنابراین, به نظر می‌رسد که هرچه روش‌های ارزشیابی در بین اعضای مختلف هیأت علمی در دانشگاه و دانشگاه‌های مختلف به یکدیگر نزدیکتر باشد، دانشجویان در زمان مواجهه با آزمون‌هایی از این گونه, کمتر با مشکل روبرو خواهند شد. در این راستا, لازم است که روش‌های ارزشیابی دانشجویان توسط اساتید در دانشگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته تا سیاستگزاران آموزشی در جهت یکسان‌سازی این روش‌ها در دانشگاه‌های مختلف حرکت نمایند.

در این زمینه, مطالعات زیادی در جهان و از جمله در کشور ما انجام شده است. از جمله در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر, نحوه ارزشیابی دانشجویان توسط اعضای هیأت علمی مورد بررسی قرار گرفته و نتایج آن نشان داد که رایج‌ترین روش ارزشیابی دانشجویان, استفاده از امتحانات میان ترم (تشریحی و چند گزینه‌ای) می‌باشد. همچنین بیش از ۹۰ درصد اعضای هیأت علمی آن دانشگاه, ارزشیابی دانشجویان را به صورت مرحله‌ای و حدود ۷ درصد به صورت تراکمی انجام داده‌اند. در سایر دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از جمله تهران(۳)، شهید بهشتی(۴)، کرمان(۵)، کاشان(۶) و ...، مطالعات تقریباً مشابهی در جنبه‌های مختلف ارزشیابی (اساتید، دانشجویان، روش تدریس و ...) انجام شده است.

ارزشیابی اهداف متعددی را دنبال می‌کند که می‌توان از آن جمله به رتبه‌بندی دانشجویان، پی بردن به مشکلات آموزشی آنان، ارزیابی روش‌های آموزشی به کار گرفته شده و میزان موفقیت در دروس یا دوره مربوطه اشاره نمود. باید توجه کرد که سنجش, بخشی جدا نشدنی از آموزش است. عملکرد فرد باید در راستای اهداف آموزشی ارزیابی شود، روش‌های ارزشیابی باید با اهداف آموزشی هماهنگ باشد، ارزیابی باید پدیده‌ای مستمر بوده و با بازخورد به دانشجو همراه باشد.

روش‌های متداول ارزیابی عبارتند از: معیارهای سنجش کلی (Global Rating Scales)، مشاهده مستقیم، آزمون شفاهی، امتحان کتبی، آزمونهای چند گزینه‌ای، آزمون عملی دوره بالینی (OSCE) و ...، که طبعاً هر کدام مزایا و معایبی دارند. سنجش دانشجویان از این جهت حائز اهمیت است که از طریق آن شایستگی دانشجویان برای گذراندن درس یا دوره مربوطه مورد تأیید قرار می‌گیرد. ارزیابی از نظر زمانی نیز مهم است زیرا با انجام آن در پایان ترم، دانشجو فرصتی برای تشخیص اشتباهات خود و یا تلاش در جهت بهبود آنها پیدا نخواهد کرد. بنابراین, در راستای ارزشیابی مستمر می‌توان از انواع مختلفی از آزمون‌ها (مانند: پیش‌آزمون، آزمون فوری، خودسنجی، سنجش پیشرونده و آزمون نهایی) استفاده نمود. هدف از این مطالعه, تعیین نحوه ارزشیابی دانشجویان توسط اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی زاهدان بوده است.

روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه توصیفی است که با در نظر گرفتن تمام نمونه‌های جامعه هدف (اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی زاهدان) انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای است که توسط پژوهشگر طراحی شده و در اختیار تمام اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه قرار داده شده و پس از جمع‌آوری, نتایج استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این پرسشنامه دارای شش سؤال دموگرافیک و هفده سؤال مرتبط با اهداف بوده است.

قبل از اجرا، اعتبار صوری پرسشنامه به تأیید همکاران هیأت علمی دانشگاه (کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری) و روانشناس رسیده است. پایایی پرسشنامه, قبل از اجرا در سطح وسیع, به وسیله اجرا در یک گروه کوچک منتخب بررسی شد. به این ترتیب که پرسشنامه توسط افراد مورد مطالعه در دو نوبت با فاصله زمانی معین تکمیل شد و نتایج به دست آمده از دو آزمون با یکدیگر مقایسه و ضریب همبستگی آن تعیین گردید که مقدار ضریب همبستگی ($r=۰/۶۸$) به دست آمد. بر این مبنا, پایایی پرسشنامه با روش آزمون مجدد در سطح قابل قبول در نظر گرفته شد.

زمان انجام مطالعه نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ و تعداد کل افراد جامعه پژوهش ۷۴ نفر بود که از این تعداد ۱۵ نفر در زمان مطالعه, به دلایلی از قبیل ادامه تحصیل یا انتقال حضور نداشته و در مجموع تعداد ۵۱ پرسشنامه برگردانده شدند. اطلاعات به دست آمده توسط نرم‌افزار SPSS مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

نتایج

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-01]

میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۵/۵±۳۹ سال با حداقل ۲۷ و حداکثر ۵۴ سال و میانگین تعداد واحد تدریس شده توسط هرکدام از افراد ۵/۴±۱۲/۵ واحد در ترم با حداقل ۳ و حداکثر ۲۵ واحد بود. از نقطه نظر سابقه تدریس، ۵۱ درصد افراد مورد مطالعه بین ۶ تا ۱۰ سال، ۳۱/۴ درصد بیش از ده سال و ۱۷/۶ درصد آنها کمتر از پنج سال سابقه تدریس در دانشگاه داشتند. ۲۹/۴ درصد افراد مورد مطالعه دارای مدرک دکترای تخصصی با رتبه علمی استادیار و حدود ۶۴/۷ درصد دارای مدرک فوق لیسانس و رتبه مربی بودند. بیشترین درصد اعضای هیأت علمی (۸۲/۳ درصد) برای بیش از یک مقطع تحصیلی تدریس می‌نمایند و درصد کمی از آنها منحصراً در مقطع کارشناسی (۱۳/۷ درصد) یا کاردانی (۳/۹درصد) تدریس داشته‌اند (جدول ۱). همچنین بیش از ۴۳ درصد آنها در مقطع پزشکی عمومی نیز مشغول تدریس می‌باشند.

مهمترین ملاکهای اعضای هیأت علمی برای ارزشیابی دانشجویان به ترتیب اهمیت, عبارتند از: آزمون پایان ترم، حضور فعال و مشارکت دانشجو در کلاس درس، حضور و غیاب دانشجو، فعالیت‌های فوق برنامه دانشجویان در ارتباط با درس، آزمون میان ترم و رعایت مسائل اخلاقی و نظم و انضباط توسط دانشجو.

جدول ۱. توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی زاهدان بر حسب مقطع تحصیلی مورد تدریس در سال ۱۳۸۰

مقطع تحصیلی تدریس شده	فراوانی
پزشکی, کارشناسی و کاردانی	۱۸(٪۳۵/۳)
پزشکی و کارشناسی	۴(٪۷/۸)
کارشناسی	۷(٪۱۳/۷)
کارشناسی و کاردانی	۲۰(٪۳۹/۲)
کاردانی	۲(٪۳/۹)
جمع	۵۱(٪۱۰۰)

اکثریت افراد مورد مطالعه تدریس خود را با استفاده از روش سخنرانی برنامه‌ریزی شده انجام می‌دهند. همچنین اکثریت قریب به اتفاق هیأت علمی دانشگاه (۹۰/۲ درصد) تدریس خود را بر اساس طرح درس از پیش طراحی شده انجام می‌دهند و ۷/۸ درصد افراد گاهی اوقات از طرح درس استفاده نموده و ۲ درصد آنها نیز هیچ گاه از طرح درس استفاده نمی‌نمایند.

در بین اعضای هیأت علمی علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی زاهدان, ۷۲/۵ درصد افراد ارزشیابی دانشجویان را بر اساس ارزشیابی مرحله‌ای و ۲۷/۵ درصد آنها ارزشیابی را به صورت تراکمی انجام می‌دهند.

اساتید عمدتاً مقطع تحصیلی دانشجویان و تئوری یا عملی بودن درس را از مهمترین عوامل مورد نظر در ارزشیابی قلمداد می‌کنند و ارزش واحدی درس مربوطه و تعداد دانشجویان کلاس, کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. اعضای هیأت علمی این دانشگاه بیش از همه (۶۴/۷ درصد) برای ارزشیابی از سؤالات چند گزینه‌ای، ۲۳/۵ درصد از آزمون‌های کتبی (تشریحی) و ۱۱/۸ درصد دیگر از سایر آزمون‌ها کمک می‌گیرند. بیشتر اساتید

(۶۲/۷ درصد) سؤالات امتحانی خود را در زمان تدوین طرح درس و بر اساس اهداف آموزش درس طرح نموده و بعد از برگزاری آزمون بیش از ۸۸ درصد اساتید سؤالات امتحانی خود را در اختیار دانشجویان قرار نمی‌دهند.

استفاده از آزمون میان ترم به عنوان بخشی از ارزشیابی دانشجو را ۵۱ درصد اعضای هیأت علمی در دستور کار خود دارند. ۱۷/۶ درصد آنها هیچ گاه از آزمون میان ترم استفاده نکرده و ۳۱/۴ درصد نیز گاهی اوقات از این آزمون استفاده می‌نمایند.

در برگزاری آزمون میان ترم, ارزش واحدی درس مربوطه بیش از همه مورد توجه قرار گرفته و بیشتر افرادی که از آزمون میان ترم استفاده می‌کنند (۴۷/۱ درصد), بین ۳۰ تا ۵۰ درصد نمره ارزشیابی را به آزمون میان ترم اختصاص می‌دهند. درصد قابل توجهی از افراد (۳۱/۴ درصد) در طول ترم, بدون اطلاع قبلی کوییز (quiz) برگزار می‌کنند که ۵۰ درصد اساتید نسبت حجم درس به وقت اختصاص داده شده را مهمترین عامل در برگزاری کوییز دانسته و ۳۰ درصد افراد نیز تئوری یا عملی بودن درس را در برگزاری کوییز مهم می‌دانند. حدود ۶۰ درصد اساتید نمره کوییز را در ارزشیابی منظور نموده و تا ۱۰ درصد نمره ارزشیابی را به کوییز اختصاص می‌دهند.

تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که بین مقطع تحصیلی تدریس شده و نوع ارزشیابی استاد رابطه معنی‌داری وجود دارد به گونه‌ای که اساتید در مقاطع تحصیلی پایین‌تر، بیشتر از ارزشیابی تراکمی استفاده می‌کنند و برای مقاطع تحصیلی بالاتر از ارزشیابی مرحله‌ای کمک می‌گیرند ($P<0/05$). از طرفی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-01]

دیگر, بین مدرک تحصیلی اساتید با روش ارزشیابی و همچنین بین سابقه تدریس با روش ارزشیابی آنها رابطه معنی‌داری دیده نشد.

حضور فعال و مشارکت دانشجو در کلاس درس از نظر ۲۰/۴ درصد اساتید مهمترین (رتبه اول) ملاک ارزشیابی است در حالی که حضور و غیاب دانشجو از نظر ۵/۵ درصد اساتید و فعالیت‌های فوق برنامه دانشجو و رعایت مسائل اخلاقی از نظر ۱/۹ درصد اساتید مهمترین فاکتور محسوب می‌شود.

بحث

نتایج به دست آمده از مطالعه حاضر, در مورد توزیع نحوه ارزشیابی دانشجویان توسط اساتید و درصد افرادی که آزمون میان ترم برگزار می‌کنند, تا حدود زیادی با نتایج مطالعه مشابه انجام شده در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر(۱) همخوانی دارد. در یک مطالعه انجام شده در دانشگاه علوم پزشکی همدان نیز مشخص شده که رایجترین روش ارزشیابی در دروس نظری, سؤالات چند گزینه‌ای است(۷) که با نتایج مطالعه حاضر همخوانی دارد. مطالعه حاضر نشان داد که ارتباط معنی‌داری بین سابقه تدریس با نحوه ارزشیابی اساتید وجود ندارد که در بررسی صورت گرفته در بوشهر(۱) نیز همین نتیجه به دست آمده است.

همچنین در این مطالعه بین مقطع تحصیلی تدریس شده توسط اساتید با نحوه ارزشیابی آنها ارتباط معنی‌داری دیده شد بطوری که هر چه اساتید در مقاطع بالاتر تدریس می‌نمایند, بیشتر از ارزشیابی مرحله‌ای استفاده می‌کنند که در مطالعه بوشهر به‌این امر پرداخته نشده بود.

در دانشگاه علوم پزشکی زاهدان بیش از ۹۰ درصد اساتید تدریس خود را بر اساس طرح درس انجام داده در صورتی که در دانشگاه علوم پزشکی گیلان, ۹۶ درصد اساتید موافق داشتن طرح درس بوده ولی در عمل, میزان بکارگیری طرح درس در بین اساتید ۶۴ درصد بوده است(۸). مطالعه حاضر نشان داد که هر کدام از اعضای هیأت علمی علوم پایه در ترم بطور میانگین ۵/۶±۱۲/۵ واحد تدریس می‌کنند که معرف کار بیش از حد موظف بوده و طبیعی است که تدریس بیش از اندازه ممکن است بر کیفیت آموزشی تأثیر بگذارد.

بیشتر اعضای هیأت علمی دانشگاه (۷۲/۴ درصد) در بیش از یک مقطع تحصیلی تدریس می‌کنند و از آنجایی که تدریس یک درس در هر مقطع بر اساس اهداف آموزشی خاص آن رشته و مقطع انجام می‌شود و نحوه ارزشیابی نیز با توجه به اهداف آموزشی تعیین می‌گردد, وجود رابطه معنی‌دار بین مقطع تحصیلی دانشجویان و نحوه ارزشیابی اساتید امری منطقی به نظر می‌رسد. گر چه هنوز روش تدریس بیشتر اساتید استاد محوری است, ولی ارائه‌این روش به صورت سخنرانی برنامه‌ریزی شده تا حدود زیادی از کاستی‌های روش سخنرانی سنتی می‌کاهد و امکان مشارکت فعال فراگیران را در کلاس درس افزایش می‌دهد.

با توجه به‌اینکه اکثریت اساتید دانشگاه ارزشیابی خود را به صورت مرحله‌ای انجام می‌دهند - که نسبت به ارزشیابی تراکمی برتری دارد - ولی با این وجود, مهمترین ملاک ارزشیابی خود را بر پایه آزمون پایان ترم استوار می‌کنند.

به نظر می‌رسد که یا دیدگاه دانشجویان و اساتید باید راجع به ملاک‌های ارزشیابی تغییر نماید و یا اینکه به احتمال زیاد, مقررات آموزشی موجود به گونه‌ای اساتید را به اهمیت دادن بیشتر به آزمون پایان ترم وادار می‌سازد که در صورت لزوم, تجدید نظر در این مقررات با توجه به روش‌های نوین ارزشیابی امری ضروری به نظر می‌رسد. این مسأله در مورد نگرش اساتید به مواردی نظیر فعالیت‌های فوق برنامه و رعایت مسائل اخلاقی توسط دانشجو, به عنوان فاکتورهای مهم دخیل در ارزشیابی نیز صدق می کند.

منابع

۱- امینی نیک س. بررسی روند ارزشیابی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر توسط اعضای هیأت علمی. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۱۳.

۲- فرزیان پور ف. ارزشیابی در آموزش پزشکی. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۵۶.

۳- میرصالحیان ا. ارزیابی عملکرد آموزشی, پژوهشی و اجرایی اعضای هیأت علمی گروه‌های علوم پایه پزشکی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۶۷.

۴- رساییان ن. ارزیابی چگونگی اجرای روش‌های مختلف تدریس در کلاس‌ها. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۳۶.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-01]

۵- صرافی‌نژاد ا. ارزیابی نقاط قوت و ضعف محتوا و شیوه برگزاری آزمون پذیرش دستیاری. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۴۸.
۶- دارابیان س. بررسی ارزشیابی درونی در دانشگاه علوم پزشکی کاشان. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۳۳.
۷- یوسفی مشعوف ر. بررسی روش‌های کنونی نحوه ارزشیابی مهارت‌های نظری و عملی دانشجویان پزشکی. خلاصه مقالات چهارمین همایش کشوری آموزش پزشکی. تهران ۱۳۷۹: ۷۳.
۸- مجیدی شاد ب, اسدی لویه ع, نعمتی م. بررسی دیدگاه‌های اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی گیلان در مورد تدوین و اجرای طرح درس روزانه. فصلنامه آموزش پزشکی دانشگاه گیلان ۱۳۷۹؛ ۱(۱): ۲۵-۲۸.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-01]